

George MOODY-STUART

MIBE KERÜL A MAKROSZINTŰ KORRUPCIÓ?*

Mibe kerül a gazdasági döntésekkel és a demokrácia politikai folyamataival kapcsolatos korrupció a fejlődő világban? Ahogy ez a kritikus kérdés a legutóbbi időben a nemzetközi figyelem középpontjába kerül, úgy hallunk híreket áttörésről a korrupciós gyakorlat visszaszorítása terén. Jó példa erre a latin-amerikai országok által legutóbb törvénybe iktatott és tanulmányunkban is idézett korrupcióellenes szabályzat, vagy az a tény, hogy egyre szélesebb körben foglalják szerződésbe a felek kötelezettségvállalását arra vonatkozóan, hogy megóvják a közbeszerzések tisztaságát. A CIPE legutóbb Brazíliában nemzetközi konferenciát tartott arról, hogy a megvesztegetés hogyan növeli a nagyobb kereskedelmi ügyletek költségeit. A konferencián számos törvényhozó, gazdasági vezető és a média sok képviselője vett részt. Az összejövetel alaphangját megadó egyik előadó, George Moody-Stuart tollából származik az alábbi cikk. Elemzése és a korrupció csökkentésére vonatkozó ajánlásai világszerte megszívlelendők.

Minden, a korrupcióra vonatkozó értekezést azzal kell kezdenünk, hogy meghatározzuk, mi a korrupció. Ez azért is szükséges, mert sokan a korrupciót egyszerűen a „gonosz“ fogalmával azonosítják. A legpontosabb és a legáltalánosabb definíciót a Társadalomtudományok Enciklopédiája adja (Encyclopedia of the Social Sciences): „A korrupció a közhatalom bűnös felhasználása magánprofit szerzésére.“ Ez a meghatározás világosan magában foglalja a nemzeti vagy helyi tisztségviselők vagy politikusok mindenfajta megvesztegetését, de kizárja azokat az eseteket, amikor a megvesztegetés a magánszféra területére esik.

Hasznos, ha különbséget teszünk a „makroszintű korrupció“ és az alacsony szintű, a „mikroszintű“ korrupció között. Az előző magas

beosztású hivatalos személyeket, minisztereket, államfőket érint, a második, a kisstílusú korrupció potenciális elkövetői bevándorlási hivatalnokok, vámtisztviselők, rendőrök és hasonló állású hivatalos személyek. A különbség nem egyszerűen mennyiségi kérdés. A köznapi korrupció rendszerint azt célozza, hogy a rutinszerű eljárások gyorsabban bonyolódjanak le, vagy esetleg el se kezdődjenek. A makroszintű korrupció ezzel szemben a nagy súlyú ügyletek döntéshozóinak befolyásolására irányul.

Az, hogy itt most a makroszintű korrupcióra koncentrálunk, nem jelenti azt, hogy a mikroszintű korrupciót elhanyagolhatjuk, hiszen az az egyszerű állampolgár életét keseríti meg és rontja első sorban a társadalom legebbezhetőbb rétegének életminőségét. A makroszintű korrupció viszont nemzeteket tehet tönkre: ahol elhatalmasodik, ott a mikroszintű korrupció elleni harc is reménytelen.

Három olyan kritérium határozható meg, amely jellemző azokra az ügyletekre, amelyek vonzzák a makroszintű korrupciót. Az első azok mérete. Ha a vállalkozás vagy a tranzakció nem elég nagy, nem éri meg, hogy foglalkozzanak vele. A második a megtérülés ideje. Nem nagyon csábító, ha egy vesztegetés haszna csak két vagy három év múlva lesz élvezhető. Végül a harmadik kritériumot úgy írhatnánk le, hogy az a misztifikáció. Ez azt jelenti, hogy minél komplikál-

* A cikk az Economic Reform Today című folyóirat 1996/4. számában jelent meg. Ezt a folyóiratot a CIPE (Center for International Private Enterprise) alapítvány adja ki Washingtonban. George Moody-Stuart a Transparency International nevű szervezet (Átláthatóságot Szorgalmazó Nemzetközi Egyesület) brit tagozatának elnöke. E szervezet fő célja, hogy áttekinthetővé tegye a közigazgatás és a magánszektor kapcsolatait.

tabb és minél több technológiai részletet tartalmaz egy ügylet, annál kisebb az esélye annak, hogy „kényes“ kérdéseket tesznek fel vele kapcsolatban.

A fenti kritériumok alkalmazásával meghatározhatók azok az ügylettípusok, amelyeknél a legnagyobb a korrupció veszélye:

- katonai szállítások, repülőgépek, hajók és távközlési berendezések beszerzése,

- nagyobb ipari, mezőgazdasági beruházások beszerzési vonatkozásai, duzzasztóművek, kikötők, hidak, közutak gépészeti objektumainak szállítása,

- természeti kincsek kitermelésére vonatkozó jogosítványok,

- tanácsadói szerződések, és végül

- nagy volumenű termékek, mint olaj, műtrágya, cement, tankönyvek, gyógyszerek folyamatos állami beszerzése.

Egyes szerződések ezeken kívül nyilván még sok egyéni vonzóerőt kínálhatnak.

A makroszintű korrupció gépezetében lényeges fogaskerek a helyi megbízott vagy képviselő. A nagy vállalatok értékesítési igazgatói általában nem utazgatnak a világban százdollárosokkal teli bőröndökkel. Ehelyett inkább helyi ügynökök szemelnek ki, rendszerint a helyi közösség tiszteletre méltó tagját, akinek tipikusan nagy, tízhúsz százalékos jutalékot ígérnek, ha a szerződést megkapják. Ily módon a vállalatnak a döntéshozókkal nincs is közvetlen, esetleg kifogásolható kapcsolata. A vállalat vezetőinek nem kell tudniuk, hogy a szokatlanul nagy jutalékból az ügynök mennyit ad tovább másoknak, vagy egyáltalán tovább ad-e valamit.

Sokak számára valószínűleg hihetetlenül hangzik, hogy a vesztegető és a vesztegetést elfogadó között így kiépített távolság ellenére valamely ismert, nagy és látszólag tiszteletreméltó vállalati szervezet vesztegetési ügybe keveredhet. A magyarázat az, hogy bár minden országban bűncselekmény a saját ország tisztviselőinek megvesztegetése, nem büntetendő – kivéve az USA-t – ha valaki idegen állambeli hivatalos személyt veszteget meg. A korrupciós gépezet tehát egyrészt a vesztegetés nem-büntetendő jellege táplálja, másrészt az a „fejemet a homokba dugom“ típusú magatartás, amit az ügynök közbeiktatása tesz lehetővé.

A ráfordítási költség növekedése

Mekkora kárt okoz ezek szerint a makroszintű korrupció? A legkézenfekvőbb mérhető hatás az

a költségtöbblet, amellyel terheli az ügyletet. Ha a vesztegetés mondjuk tíz százalék, ez nem igazán az eladó zsebéből apasztja, ő azt nyilván az árba be fogja építeni. A valóságban az a tény, hogy az ügylet vesztegetéssel zajlott le, többnyire még arra is lehetőséget ad az eladónak, hogy a vesztegetési összegnél nagyobb mértékben emelje meg az árat. Ha a szerződésben importált áruk és szolgáltatások is szerepelnek, ezek többletköltsége növeli a vásárló által igényelt külföldi deviza összegét. A konvertibilis deviza viszont hiánycikk sok fejlődő országban.

Az említett költségnövekedés súlya azonban elmarad egy másik tényező mögött: ha egyszer a személyes anyagi előnyök szemponttá válnak, hamarosan csak ez fog számítani, háttérbe szorítva a költség, minőség, szállítási határidő mérlegelését és más legális feltételeket, amelyeket a rendelések odaítélésénél figyelembe szoktak venni. Az eredmény az lesz, hogy nem a megfelelő szállítót választják ki és nem megfelelő árut vásárolnak meg.

Ilyen torz döntésnél olyan szállítások vagy projektumok kapnak prioritást, amelyekre nincs szükség, olyan lényeges nemzeti igények kárára, amelyeknek kielégítése sokkal fontosabb lenne, és mindezt csak azért, hogy ily módon a döntéshozók nagy vesztegetési pénzekhez jussanak. Miután a katonai felszerelési cikkek különösen vonzzák a makroszintű korrupciót, itt kerül a leggyakrabban szükségtelen beszerzésekre sor.

Az erkölcsi kár sem kevésbé súlyos, mint a gazdasági veszteség, amit a korrupció okoz. Fejlett országokban gyakran hallani azt az érvet, hogy „mi csak azt tesszük, ami az ő viszonyaik között természetes, hiszen kultúrájuk része a vesztegetés. Ami helytelen nálunk, az ott elfogadható lehet“ – az „ott“ szó ilyenkor a fejlődő országokat jelenti. A becsületes afrikaiak, ázsiaiak, kelet-európaiak és latin amerikaiak azonban sértve utasítják vissza ezt a gondolatmenetet. A fejlődő országokban a korrupció bizonyára elterjedtebb, mint az ipari országokban, de sehol sem képezi részét a kultúrának.

Mi a helyzet az egyes országokban?

A Transparency International (TI), ez a berlini központú, az üzleti korrupció leküzdésére alakult non-profit szövetség kifejlesztett egy, a korrupció elterjedtségét mutató indexet, és azt jelenleg 54 országra számítja. Az index országonként tíz másik szervezet felmérésén alapul és kizárja azokat az országokat, amelyekre a szervezet nem

rendelkezik legalább négy független felméréssel. A tizes osztályzat egy elképzelt teljesen „tiszta” országra lenne jellemző, míg az az ország, ahol a feltételek leginkább torzultak és általános a vesztegetés, nulla jegyet kap.

Egyetlen ország sincs, amely tíz vagy nulla pontos lenne: a két szélső eset: Új-Zéland 9,43-mal és Nigéria 0,69-cel. A kevés kivételtől eltekintve a lista felső felében azok az országok vannak, amelyekben erősek és jól működnek a demokratikus intézmények. Ennek az ellenkezője igaz azokra az országokra, amelyek a lista alsó felében helyezkednek el.

A makroszintű korrupció súlyosan károsítja a demokratikus intézményeket. Ahogy Edmund Burke, a nagy angol-ír államférfi sugallta 1777-ben: „ahol általános a korrupció, a szabadságnak nincs jövője”. Úgy tűnik, mintha sejtette volna, mi történik majd két évszázaddal később egyes afrikai és dél-amerikai országokban. A korrupció nem feltétlenül vezetett ezekben az országokban a demokrácia teljes összeomlásához, de mindenesetre sok helyütt rontotta annak „minőségét”. Nyilvánvaló, hogy korrupt miniszterek és hivatalnokok nem tűrhetik a beszéd és sajtó szabadságát, mert az újságok napfényre hoznák sötét üzeneteiket és erre természetesen a parlamenti ellenzéknek sem adhatnak lehetőséget. A makroszintű korrupcióból származó pénzek jelentős szerepet játszhatnak azután abban, hogy a korrupt politikusok korrupt eszközökkel tartsák meg hatalmukat.

Nem vagyunk kiszolgáltatva

Ha tudomásul vesszük, hogy a makroszintű korrupció anyagi és erkölcsi csapás, tehetünk-e valamit ellene? Az, hogy valaha is megszüntethetjük, nem lenne reális feltételezés. Számos országban működnek azonban a TI-vel együttműködő csoportok, amelyeknek tagjai meg vannak győződve arról, hogy a korrupció jelentősen csökkenthető. Jeremy Pope, a TI ügyvezető igazgatója szerint oda kell hatni, hogy a korrupció kis kockázatú, nagy profitot hozó vállalkozásból nagy kockázatú, kis profitot hozó műveletté váljék.

Az első fegyver a büntetőjog. Az USA 1977-es külföldi korrupciós gyakorlatra vonatkozó törvénye (FCPA) nem hagy kétséget afelől, hogy ha egy USA-beli vállalat igazgatója közvetlenül vagy közvetve külföldi hivatalos személyt vagy politikust veszteget meg, ugyanolyan bünt követ el, mintha egy USA állampolgár honfitársát

vesztegette volna meg. Egyetlen más országnak sincs hasonló törvénye, de ez a helyzet belátható időn belül változni fog. Az OECD országok kormányai – egyesek ugyan vonakodva – egyetértettek abban, hogy a határokon átnyúló korrupciót bűncselekménnyé kell nyilvánítani. Az angol jogászok ellenvetése, hogy az ország területén kívül ható törvények nincsenek összhangban az angol joggal, most gyenge érv, hiszen Angliát területén kívüli törvények kötik a terrorizmus és kábítószer ellenes tevékenysége során. Az biztos, hogy soká fog tartani, amíg valamennyi OECD országban megvalósul az a szemlélet, amelynek alapján keresztülvihető a kooorupciónak, vagy kísérletének bűncselekménnyé nyilvánítása.

Az FCPA ellenzői azzal érvelnek, hogy a törvény hatástalan, mert valószínűleg úgyis lesznek USA-beli vállalatok, amelyek folytatják a vesztegetés gyakorlatát. Mégis, a jó törvény ismérve nem az, hogy tökéletes, hanem hogy hozott-e számottevő javulást. Kétségtelen, hogy az FCPA, kiállja ezt a próbát. Hatékonyságát mutatja az összehasonlítás más nagyobb kereskedő nemzetek sikertelen törekvéseivel, hogy parlamentjükön hasonló törvényeket hajtsanak keresztül. Az így kialakult helyzet néha arra csábítja az USA exportőreit, hogy a versenytársaikkal szembeni helyzetállás érdekében ők is illegális eszközöket vegyenek igénybe.

A vesztegetés bűncselekménnyé nyilvánítása

A vesztegetés bűncselekménnyé nyilvánítása kétségtelenül kihat a vállalatok adózására. A legutóbbi időig az a nem szándékos, de elfogadhatatlan helyzet állt elő az Európai országokban, hogy a külföldön fizetett vesztegetés összegét - bevallottan – az adóból „üzleti költség” címen le lehetett vonni. Ezzel az állam valójában a vesztegetést támogatta. Az OECD országok kötelezettséget vállaltak, hogy ezt a helyzetet megváltoztatják. Nagy-Bitannia már eleget is tett ígéretének. Bár az angolszász törvények értelmében a vádlott ártatlan, amíg bűnösségét nem bizonyítják, az adóhivatallal folytatott vitában ez a feltételezés nem érvényes.

A vesztegetés bűncselekménnyé nyilvánítása a könyvvizsgálók helyzetét is megváltoztatja. A külső könyvvizsgáló nyilvánvaló kötelessége, hogy a vállalat számvitelében megjelenő minden törvénytelen kifizetésre felhívja a figyelmet. Ha ezt elmulasztja, annak teszi ki magát, hogy a részvényesek közül bárki hanyagságért eljárást indít ellene.

A TI legutóbb érdekes új koncepcióval jelentkezett. A kezdeményezésnek a „Becsület szigetei“ nevet adták, és az lényegében egy vesztegés elleni megállapodás (Anti-Bribery Pact, ABP), amelynek aláírói a nagyobb közbeszerzési szerződésekbe egy ABP klauzula felvételét vállalják. Az ABP a szerződő feleket – a megrendelést kiadó kormánytisztviselőket és a szállításokat teljesítő vállalati vezetőket egyaránt – arra kötelezi, hogy nem vesznek igénybe és nem kezdeményeznek „ösztönző“ módszereket a szóban forgó szerződés esetében. A leleplezett korrump magatartás, tehát az ABP megsértése, hosszabb időre szóló feketelistára kerülést és a már megkötött szerződések hatálytalanítását vonja maga után.

A „Becsület szigetei“ módszerrel szemben felhozható, hogy annak szereplői semmi más nem tesznek, mint hogy megígérik, tartózkodnak attól, ami amúgy is tiltva van, nem ajánlanak fel és nem fogadnak el vesztegetést. Ezzel szemben bebizonyosodott, hogy a felek komolyabban veszik a vesztegetést tiltó és a szankciókat tételesen megnevező szerződéses kötelezettségeket, mint az általános „jó magaviseletre“ vonatkozó ígéreteket.

Európában újabban nagy feltűnést kelt az USA törvénykezésének az az intézkedése, amely bátorítja és jutalmazza a „jelző embereket“, akik jelentik, ha munkaadójuk csalárd módon túl nagy profitot húz állami szerződésekből. A közgondolkodás határozottan ebben az irányban halad és a jelző embereket a korrupció elleni harc hasznos szereplőinek tekintik. A jövő módszere azonban inkább a megelőzés, mint a jelző emberek megjutalmazása lesz.

Nagy szerepet játszhatnak a korrupció elleni védelemben azok a – főleg nemzetközi – pénzintézetek, amelyek nagyobb beruházásokat finanszíroznak koncessziós alapon a fejlődő országokban. Az ő fokozott felelősségük, hogy az általuk nyújtott pénzügyi eszközöket az eredeti célokra fordítsák és a pénzt ne szivattyúzzák ki a korrump tisztviselők és a szállítók vagy vállalkozók egymással kötött titkos ügyletek útján. A Világbank elnöke, James Wolfensohn hivatalának átvételét követően a korrupciómentes beszerzési módszerek kérdését a bank első számú napirendi pontjává tette. Egyre inkább tudatosul az illetékesekben, hogy bármilyen fontosak is a fejlesztési segélyek az elmaradt országok számára, ezek kevés támogatást kapnak a donor országokban, ha a segélyek a kapcsolódó korrupció miatt kidobott pénznek bizonyulnak.

Végül a makroszintű korrupció elleni harc fegyvertárába tartozik a nyilvános vita, amelynek értékét nehéz lenne túlbecsülni. Bízató, hogy míg ezen a fronton kétségtelenül tettekre van szükség, mostanában a gyakori nyilvános viták során egyre többen értik meg ennek a kritikus kérdésnek a jelentőségét.

1. Melléklet

A Vesztegetés Elleni Megállapodás vállalatokra vonatkozó előírásai

Ha egy vállalat olyan országban akar üzletet kötni, amelyben a közbeszerzési szerződések utalást tartalmaznak a vesztegetés elleni megállapodásra, a vállalat levelet intéz a beszerző szervhez, amelyben kötelezettséget vállal, hogy aláveti magát a vesztegetés ellen védő klauzula előírásainak. A levél a következő fő pontokat kell, hogy tartalmazza:

1. A (...vállalat) tudatában van annak, hogy a korrupció számos ország társadalmi és gazdasági fejlődésére pusztító hatást gyakorol. A maga részéről csatlakozik ahhoz az egyre szélesebb körű egyetértéshez, amely szerint javítani kell a nemzetközi kereskedelemmel, beruházásokkal és fejlesztési tevékenységgel kapcsolatos ügyletek átláthatóságát és kiszámíthatóságát.

2. A (... vállalat) üdvözlí a kormánynak az átláthatóság és a kiszámíthatóság növelésére tett intézkedéseit. Ebben az összefüggésben a (...vállalat):

(a) nem ígér és nem juttat ajánlatával kapcsolatban köztisztviselőnek sem vesztegető pénzt, sem egyéb ösztönzést, semmilyen formában,

(b) nem engedi meg, hogy bárki (saját alkalmazottja vagy független ügynöke) ilyet ígérjen, vagy nyújtson a vállalat nevében,

(c) ajánlatában megnevezi mindazokat, akik az ajánlattal kapcsolatban anyagi juttatásban részesülnek (a múltban és az ajánlat esetleges elfogadását követően), nem számítva ide a saját vállalatának alkalmazottait, de beleértve a vállalat alkalmazottainak az üzlettel kapcsolatos prémiumát, és végül

(d) vállalja, hogy alkalmazottait, ügynökeit, vagy egyéb képviselőit utasítja, hogy azok tartsák tiszteltben (...ország) törvényeit és különösen, hogy hivatalnokoknak ne ajánljanak és ne fizessenek vesztegetést, és ne nyújtsanak egyéb

formájú korrupciós előnyöket se közvetlenül, se közvetve.

.....

(Dátum)

.....

(Alíírás)

Az anyavállalat ügyvezető igazgatója

További részletekkel szolgál a Transparency International berlini irodája, vagy a World Wide Web-en

<http://www.transparency.de>

2. Melléklet

A Latin-Amerikai országok korrupció-ellenes szabályzata

Korrupciós és vesztegetési botrányok sorát megszenvedve, az Amerikai Államok Szervezetének (Organization of American States, OAS) tagállamai eddig példa nélkül álló korrupció-ellenes konvenciót írtak alá. Bár a jogszabály egyes országokban a nemzeti jog szerint még honosításra vár, a konvenció számos definíciója és a végrehajtás mechanizmusa precedens értékű.

A konvenció számos korábbi korlátot tör át, amikor azt igényli az OAS tagországoktól, hogy a vesztegetés és a törvénytelen anyagi előnyhöz jutás minősüljön országaikban bűncselekménynek. A megállapodás egyéb lényeges pontjai a következők:

– Kifejezetten tiltott, hogy valamely ország a „banktitok“-ra hivatkozva megtagadhassa egy másik országtól az általa nyomozati eljárásához kért segítséget.

– A ratifikálás után a konvenció jogi alapot nyújt kiadatási eljárásra korrupciós vád alapján akkor is, ha a két ország között nincs kiadatási megállapodás.

– A konvenció meghatározása szerint a korrupció keretébe tartozik a vesztegetés fizetésén túlmenően a nyújtott előny és a nem-anyagi jutás is.

– Köztisztviselő részéről törvénytelen anyagi előny szerzése korrupciónak minősül és ezt a konvenció szerint az elfogadó országok bűncselekményként törvénybe kell, hogy iktassák, ha a büntető törvénykönyvükben így még nem szerepelne.

Az OAS országok gyökeres korrupció-ellenes megoldásokat keresve preventív intézkedésekben

is megállapodtak. Ezek között szerepel a beszerzésekkel foglalkozó állami hivatalnokok kötelező és nyilvánosságra hozott vagyonynyilatkozata, a korrupciót „jelző emberek“ védelme, legyenek azok akár állami, akár magán alkalmazottak, új törvények, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a kenőpénzeket költségként számolják el és így azok adókedvezményt élvezzenek.

Jó jel, hogy időközben úgyszólván valamennyi OAS ország ratifikálta a konvenciót. Ahogy annak előszava kiemeli: a régió kormányai „meggyőződtek arról, hogy a korrupció legyőzése erősíti a demokratikus intézményeket és elejét veszi a gazdaságot torzító és a társadalom erkölcsi szövetét romboló hatásoknak.“

3. Melléklet

Ki a legkevésbé korrump?

(Pontozás: a legjobb = 10)

Sorrend (1996-ban)	Ország	1996-os osztályzat	1995-ös osztályzat
1	Új-Zéland	9.43	9.55
2	Dánia	9.33	9.32
3	Svédország	9.08	8.87
4	Finnország	9.05	9.12
5	Kanada	8.96	8.87
6	Norvégia	8.87	8.61
7	Szingapur	8.80	9.26
8	Svájc	8.76	8.76
9	Hollandia	8.71	8.69
10	Ausztrália	8.60	8.80
11	Írország	8.45	8.57
12	Egyesült Királyság	8.44	8.57
13	Németország	8.27	8.14
14	USA	7.76	7.79
15	Izrael	7.71	---
16	Ausztria	7.59	7.13

Sorrend (1996-ban)	Ország	1996-os osztályzat	1995-ös osztályzat	Sorrend (1996-ban)	Ország	1996-os osztályzat	1995-ös osztályzat
17	Japán	7.05	6.72	38	Mexikó	3.30	3.18
18	Hong-Kong	7.01	7.12	39	Ecuador	3.19	---
19	Franciaország	6.96	7.00	40	Brazília	2.96	2.70
20	Belgium	6.84	6.85	41	Egyiptom	2.84	---
21	Csille	6.80	6.94	42	Kolumbia	2.73	3.44
22	Portugália	6.53	6.56	43	Uganda	2.71	---
23	Dél-Afrika	5.68	5.62	44	Fülöp-szigetek	2.69	2.77
24	Lengyelország	5.55	---	45	Indonézia	2.65	1.94
25	Cseh Köztársaság	5.37	---	46	India	2.63	2.78
26	Malajzia	5.32	5.28	47	Oroszország	2.58	---
27	Dél-Korea	5.02	4.29	48	Venezuela	2.50	2.66
28	Görögország	5.01	4.04	49	Kamerun	2.46	---
29	Tajvan	4.98	5.08	50	Kína	2.43	2.16
30	Jordánia	4.89	---	51	Banglades	2.29	---
31	Magyarország	4.86	4.12	52	Kenya	2.21	---
32	Spanyolország	4.31	4.35	53	Pakisztán	1.00	2.25
33	Törökország	3.54	4.10	54	Nigéria	0.69	---
34	Olaszország	3.42	2.99				
35	Argentína	3.41	5.24				
36	Bolívia	3.40	---				
37	Thaiföld	3.33	2.79				

Forrás: A Transparency International korrupció megfigyelési indexe, 1995-1996

A rangsorolás különböző felmérések adatain alapszik és csupán az azokban részt vevő üzletemberek véleményét tükrözi. Az 1995-ös adatok csak nagyvonalú összehasonlítás céljára alkalmasak, minthogy 1995-ből viszonylag kevés információ állt rendelkezésre.